PRELIMINARII ALE RĂSCOALEI LUI HOREA, RELEVATE DE UN RAPORT, DIN 25 SEPTEMBRIE 1784, AL LUI TIRON DRAGOŞ, ARHIDIACONUL GRECO-CATOLIC AL ALBA IULIEI

Gabriela Mircea, Ioan Mircea

Se poate crede, de la început, că scrisoarea arhidiaconului greco-catolic al Alba Iuliei, Tiron Dragoş, redactată în 25 septembrie 1784, pentru a fi expediată la Blaj, a făcut parte dintr-o corespondenţă mai amplă, întreţinută de către cel dintâi cu episcopul Ioan Bobb[1] şi, probabil, înainte de 1782[2], nu şi înainte de 1780 (?), cu Grigorie Maior[3]. Din păcate însă nu se cunosc prea multe, în istoriografie, despre viaţa şi activitatea lui Tiron Dragoş, iar dintre presupusele sale scrisori expediate la Blaj nu se păstrează decât prea puţine[4].

Prin urmare, succintul său raport[5], avut în vedere cu prilejul actual, constituie o mostră istorică deosebit de preţioasă, nu numai din cauza *rarităţii* sale şi a conţinutului său intrinsec, ci şi din cea a *perspectivei sale oarecum extradocumentare*, a valenţelor *sugestive*, pe care le dezvăluie cercetătorilor.

Textul scrisorii-raport amintite conduce, în primul rând, înspre intuirea adevăratei naturi a relaţiilor care au existat între arhidiaconul Tiron Dragoş şi episcopul Ioan Bobb, într-un moment existenţial deosebit de dificil al celui dintâi (şi nu numai al său), care fusese incriminat, nu de mult timp, de către oficialităţile transilvane, printre principalii vinovaţi ai conscrierii ilegale a ţărănimii române aservite în miliţiile grănicereşti, cerându-se totodată grabnica sa pedepsire[6]. Dar arhidiaconul reuşise să se disculpe atât pe sine, cât şi, în general, să îi disculpe pe ceilalţi preoţi greco-catolici din arhidiaconatul său, supunându-se unui interogatoriu oficial[7], iar pe linie confesională, prin intermediul unui raport amănunţit, adresat ierarhului din Blaj, în 1 septembrie acelaşi an, document valorificat din punct de vedere istoriografic[8]. Or, sub acest aspect, scrisoarea pe care încercăm acum să o stoarcem de semnificaţii, dezvăluie faptul că la aproximativ 25 de zile (sau la 37 de zile?), de la redactarea ultimului raport amintit, Tiron Dragoş se bucura, cu toate că avusese de înfruntat noi dificultăţi, preponderent confesionale, care îl compromiseseră oficial şi mai mult, de întreaga încredere şi protecţie a superiorului său ierarhic cel mai înalt[9]. Întrebarea care se formulează parcă de la sine, pe fondul constatării anterioare este dacă nu cumva, totuşi, preoţii greco-catolici, cel puţin unii dintre ei, mai ales Tiron Dragoş, au activat în timpul conscripţiei, cu ştirea, sau cu acordul, fie el şi tacit, nefăţiş, al proaspătului episcop? Cert este doar faptul că Ioan Bobb a luat apărarea clerului său, atât cât a putut[10].

Pe de altă parte, la o examinare atentă, scrisoarea arhidiaconului Tiron Dragoş, din 25 septembrie 1784, pune în lumină noi aspecte de istorie bisericească, doar în aparenţă de interes local, particular. În fond ea relevă, direct sau indirect, atât realităţile şi atmosfera caracteristice mediului greco-catolic românesc al arhidiaconatului de Alba Iulia, cât şi, mai mult sau mai puţin, cele general-româneşti din imperiu, cu aproximativ o lună înaintea izbucnirii propriu-zise a răscoalei lui Horea, în 31 octombrie 1784.

---

[1] Episcopul fusese instalat solemn la Blaj în 11 iulie 1784. Vezi Şematismul veneratului cler al Arhidiecesei metropolitane greco-catolice de Alba Iulia şi Făgăraş pre anul Domnului 1900 de la sânta Unire 200, Blaj, 1900, p. 40.

[2] Tiron Dragoş a exercitat, se poate presupune, funcţia de protopop greco-catolic al Alba Iuliei, după 1780(?) şi până în 1810, cel puţin (Vezi Nicolae Josan, Gheorghe Fleşer, Ana Dumitrean, Oameni şi fapte din trecutul judeţului Alba în memoria urmaşilor, Alba Iulia, 1996, p. 225). În intervalul 1767- 1780 (?), protopop greco-catolic al Alba Iuliei a putut fi Alexandru Aron de Bistra, paroh al Roşiei Montane.

[3] În 29 decembrie 1784 el fusese martor şi redactor, după dictare, al testamentului episcopului Grigorie Maior., de la care primea de altfel, prin intermediul aceluiaşi testament 4 stupi, ceea ce putea fi şi un semn că episcopul îl cunoştea pe protopopul albaiulian de mai mult timp! (Vezi Timotei Cipariu, Acte şi fragmente latine romanesci. Pentru istoria beserecei romane mai alesu unite..., Blaj, 1855, p. 47 55.)

[4] Se mai cunoaşte o scrisoare a aceluiaşi protopop către Ioan Bobb, care datează din 15 februarie 1785.

[5] Direcţia Arhivelor Naţionale, Judeţul Alba, Fond Mitropolia Română Unită Blaj, acte inventariate, doc. 75/ 1784.

[6] David Prodan, Răscoala lui Horea, Bucureşti, 1984, I, p. 233 (" Pe la mijlocul verii Comandamentul militar se decise, în sfârşit, la începerea conscrierii. Ceea ce ajunse, fireşte, într-un fel sau altul şi la cunoştinţa celor interesaţi. Mai întîi a ţăranilor din apropierea Albei Iulii, prin comandanţii militari de aci sau prin protopopul Tiron Dragoş, acuzat de un text că el ar fi pornit tulburarea...") şi 280 ("Printre cei bănuiţi de a fi îndemnat pe ţărani la înscriere era şi protopopul Tiron Dragoş, protopopul diecezei Alba Iulia,, care era şi preot militar, tot aşa şi preoţii uniţi")

[7] Ibidem, p 280: ' Tiron Dragoş la 24 august declara comisarului Halmagyi: comisarul de războ personal i-a spus că a primit ordin de la Consiliul de război, ca oricine ar vrea să se dea la miliţie şi vine pentru açeasta să fie primit şi înscris, dar fără să se sustragă de la robote...Episcopul Bob însuşi îi ceru să răspundă.")

[8] Ibidem. Vezi şi Nicolae Densuşianu, Revoluţiunea lui Horia în Transilvania şi Ungaria. 1784-1785, Bucureşti, 1884, p. 118.

[9] Ceea ce reiese din textul scrisorii publicate în contextul studiului de faţă.

[10] După ce la ceruse să răspundă oricăror chestionare oficiale.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

Sigur o întrebare esențială este aceea dacă într-adevăr scrisoarea a fost redactată în 25 septembrie stil vechi sau stil nou ? Noi opinăm stadial pentru redactarea ei în 25 septembrie stil nou, deşi amănuntele meteorologice consemnate de către autorul ei înclină balanța înspre acceptarea datei de 25 septembrie stil vechi, ceea ce ar corespunde zilei de 7 octombrie 1784 stil nou[11]. Alte considerente, respectiv transcrierea unei scrisori primite de la Sântana, redactată în 26 august stil nou (!), pledează mai mult pentru acceptarea datei de 25 septembrie stil nou. Dilema datei exacte a scrisorii în cauză va fi soluționată cu siguranță pe parcursul timpului, după acumularea mai multor cunoştințe referitoare la activitatea arhidiaconului greco-catolic al Alba Iuliei, atunci când faptele sale vor putea fi reconstituite şi înseriate mai detailat!

Tulburările care-i fuseseră reproşate de câtva timp lui Tiron Dragoş nu se cuvin a fi considerate, din punct de vedere logic, întâmplătoare[12], în condițiile de atunci, ci se poate admite ipoteza de lucru că motivația lor cea mai directă izvora din situația locală creată, imediat după încetarea brutală a conscripției militare, în care atâția vitregiți ai sorții de ambele confesiuni, îşi puseseră, dintr-o dată, speranțele. Astfel, încercarea de trecere la ortodoxie a comunității greco-catolice din Coşlar[13], la care se referea Tiron Dragoş, nu apare decât ca un posibil reflex imediat al interdicției amintite, care a devenit operantă după 19 august 1784[14], mai ales că arhidiaconului îi erau cunoscute mai multe tentative de acelaşi gen, din cuprinsul zonei păstorite (deci ele izbucniseră concertat), a căror extindere nu-l speria totuşi: " Şi nădăjduiesc însă şi pe aiurea pe unde s-au fost clătit că-i voiu întocmi, de-mi va ajuta Dumnezeu şi voiu avea sănătate"[15]. Nu e exclus însă nici ca tentativa ruperii de greco-catolicism a celor din Coşlar să fi avut rădăcini cauzal-temporale mai adânci, acutizate doar după interdicția conscripției[16]. Nu e exclus, de asemenea, ca la potențarea frământărilor confesionale amintite să fi contribuit şi cazul "clericului Vasile", fiul preotului greco-catolic din Coşlar, care, cum se ştie, a fost unul dintre cei mai inimoşi conscriptori ai

[11] Considerațiile noastre nu sunt desigur definitive, ci doar stadiale, cum s-a subliniat anterior acest aspect. Argumente pro sau contra mai pot fi desigur mobilizate.

[12] Din bibliografie se cunoaşte faptul că în cursul anului 1784 au defecționat integral de la unire locuitorii Şardului, care abia în 1835-1836 au redevenit greco-catolici datorită preotului Simion Pop (Vezi în acest sens Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum Dioeceseos Fogarasiensis in Transilvania pro anno a Christo nato MDCCCXXXV ab Unione cum Ecclesia Romana CXXXVIII, p. 15-16; Şematismul..., Blaj, 1900, p. 146; Octavian Bârlea, Ex romena historia: Ioannes Bobb, Episcopus Fogarasiensis, Frankfurt am Main, 1951, p 239), dar afirmația autorilor Şematismului din 1900, conform căreia până în 1784 toți locuitorii Şardului fuseseră greco-catolici nu era corectă. Răsfoind vechile conscripții se poate constata că la Şard au avut loc de-a lungul timpului puternice dispute confesionale. Astfel, în 1733 se consemna existența acolo a trei preoți uniți, respectiv cea a lui popa Anghel, supranumit şi "Muntjan", deoarece era libertin, originar din Țara Românească, care avea în întreținere patru feciori, cu vârste cuprinse între 15 ani şi 1 an (respectiv pe Ioan de 15 ani, Gheorghe de 11 ani, Petru de 9 ani şi "Nikola" de 1 an), cea a lui popa Ionaşcu, libertin de asemenea, originar din satul "Vajdejei" şi cea a lui popa Petru, iobag din satul Bulbuc. Tot trei preoți fungenți, care păstoreau 704 suflete în total, existau şi în 1750, ca de altfel şi biserica mai veche din localitate, aflată tot în uzul greco-catolicilor. Situația confesională a românilor din Şard era însă radical schimbată, în 1760-1762, când se consemna existența a trei preoți uniți, care păstoreau 16 familii de aceaşi confesiune precum şi 1 preot neunit, căruia îi reveneau 150 familii ortodoxe. Ortodocşilor majoritari le fusese concesionată şi biserica românească a târgului, pentru că la vremea respectivă Şardul mai era încă "oppidum". Existau atunci şi două case parohiale. Ortodocşii predominau zdrobitor la Şard şi în 1766, când se înregistra existența a 302 suflete de aceeaşi confesiune, dintre care 140 bărbați şi 162 femei. Ca preoți ortodocşi funcționau în Şard doi localnici, preoții Petru Popovici şi Toma Şard[i]. Nu se ştie ce s-a mai întâmplat la Şard, sub aspect confesional, după 1767, dar se poate admite teoretic că ortodocşii au continuat să predomine şi după această dată, menținându-se în continuare şi o comunitate greco-catolică minoritară, care pe parcursul anului 1784, probabil după interdicția conscripției militare şi urmărirea penală a nobilului Hajdu, care înregistrase pe listele miliției grănicereşti toți capii de familie din localitate, trecuse integral la ortodoxie, moment consemnat, cum s-a remarcat anterior în Şematismele blăjene. În 1805 populația greco-orientală a Şardului se cifra la 250 capi de familie, incluzându-le atât pe văduve cât şi pe țărani. Mai trăia atunci Petru Popovici, amintit şi în 1767, care fusese hirotonit în Valahia iar în 1805 el era pensionar. Fungenți la vremea respectivă (1805)erau Petru Păcurar, hirotonit în Transilvania în 1772 şi mai tânărul Teodor "Mátyás", hirotonit tot în Transilvania, în 1793. Apartenența la ortodoxie a comunității respective s-a menținut neschimbată până în 1835, când ea a fost reconvertită integral la greco-catolicism, datorită osârdiei preotului "Simeon Pop Mateiu", descendent, probabil, al preotului ortodox de la 1805, Teodor Matei, pomenit anterior. (Vezi Nicolae Josan, Gheorghe Fleşer, Ana Dumitran, op. cit., p. 26, 53, 81, 88, 96, 105, 114)

[13] Direcția Arhivelor Naționale, Județul Alba, Fond Mitropolia Română Unită Blaj, a. i., doc. 75/ 1784.

[14] David Prodan, op. cit., p. 240.

[15] Direcția Arhivelor Naționale, Fond Mitropolia Română Unită Blaj, a. i., doc. 75/1784.

[16] .Problematica respectivă se impune desigur a fi aprofundată, pentru că ea nu este doar de interes local. În 1733 la Coşlar existau 23 familii de greco-catolici, păstorite de către preotul Petru, supranumit "Muntjan", care avea la vremea respectivă trei fii în întreținere, respectiv pe Simion, de 8 ani, pe Gavrilă, de 4 ani şi pe Ioan de o jumătate de an. El era libertin din Țara Românească ("ex Valahia"), trecut la greco-catolicism. Comunitatea religioasă din Coşlar beneficia la vremea respectivă şi de o biserică, a cărei existență se înregistra şi în conscripția greco-catolică din 1750, când numărul total al sufletelor păstorite se cifra la 211. Conform conscripției autorităților austriece din 1760-1762, în localitatea menționată se înregistrează o semnificativă răsturnare a situației confesionale: cu acel prilej se declaraseră unite doar 10 familii, care nu aveau însă preot de aceeaşi confesiune, câtă vreme cele 40 familii de ortodocşi obținuseră biserica din sat şi se bucurau de serviciile religioase a doi preoți ortodocşi. În 1766 Coşlariul reunea 120 suflete de ortodocşi, dintre care 50 parte bărbătească şi 70 parte femeiască. În 1767 preot neunit în Coşlar era un localnic, Simion Cocan. Cele două comunități religioase amintite, ortodoxă şi greco-catolică, existau cu siguranță la Coşlar, într-o proporție anumită şi în preajma izbucnirii răscoalei lui Horea. În 1831 biserica din Coşlar le aparținea greco-catolicilor, numărul locuitorilor aşezării era de 600 de suflete (Vezi Nicolae Josan, Gheorghe Fleşer, Ana Dumitrean, op. cit, p. 26, 53, 80, 88, 96, 105, 129 etc.).

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

ţăranilor, activând atât la Alba Iulia, în comisia lui Ortmeyer, cât şi prin satele din împrejurimi[17]. După încetarea conscripţiei, el a fost urmărit, insistent, de către o poteră, găsindu-şi adăpost doar la curtea episcopului Ioan Bobb. La somaţia nobilului care iniţiase potera, de a-i fi predat, pentru a fi deferit justiţiei civile, episcopul s-a opus[18], ceea ce constituia, la vremea respectivă, un veritabil act de curaj, denotând din nou, de data aceasta cvasitranşant, solidaritatea vlădicii cu făptuitorii conscripţiei[19]. Refuzul lui Ioan Bobb se baza pe câteva argumente memorabile, care relevau o umanitate, puţin cunoscută, a episcopului şi chiar o mândrie confesională manifestă, cu evidente nuanţe naţionale: "clericul Vasile" nu putea fi extrădat aşa de uşor din Blaj, pentru că era bolnav ("scuipa sânge") şi, în fond, el nu era un oarecare fiu de iobag, ci o faţă bisericească şi o persoană cu o instrucţie aleasă, desăvârşită la Viena, care avea dreptul de a fi supus, mai întâi, judecăţii eccleziastice. Doar dacă va fi absolut necesar, pe baza unei solicitări oficiale, urma să fie deferit instanţelor civile[20].

Altă cauză a deprimării lui Tiron Dragoş o constituia indisciplina preoţilor greco-catolici aflaţi în subordinea sa: "Ci e mulţi dintră Preoţii noştri nu ca să ne ajute (desigur în lupta pentru menţinerea integrităţii bisericii greco-catolice româneşti n. n..), ce foarte neascultători să afla"[21]. Starea respectivă nu părea , la prima vedere, însă, să aibă tangenţe cauzale, cu atmosfera generală care se instituise printre români înaintea izbucnirii propriu-zise a răscoalei lui Horea, ci descindea parcă mai mult din rele cutume preoţeşti mai vechi[22]. Cel mai tare îl nemulţumea, sub aspect disciplinar strict, pe arhidiacon, situaţia creată la Benic, din cauza comportamentului preotului Ariton, "carele cu vicleşug au căpătat Darul preoţiei"[23]. La o examinare mai atentă, tensiunile din interiorul clerului greco-catolic al arhidiaconatului alba-iulian, nu pot fi, totuşi, explicate independent, fără nici o legătură cu tentativele de trecere la ortodoxie ale unor comunităţi greco-catolice româneşti din zona dată. Legătura reciproc-cauzală, sau implicaţiile reciproce, ale celor două fenomene se impun totuşi a fi luate în calcul, ca adevăruri posibile. Cert, la modul absolut, este deocamdată doar faptul că în răstimpul delimitat de interdicţia conscripţiei şi izbucnirea propriu-zisă a răscoalei, clerul greco-catolic al arhidiaconatului alba-iulian a fost bântuit de convulsii interioare puternice[24], al căror ecou se resimte evident în textul redactat de către Tiron Dragoş în 25 septembrie 1784.

---

[17] David Prodan, op. cit., p. 240.

[18] David Prodan, op. cit., p. 279: "Ştefan Szotyori, răzbunător, ieşind din curtea comitelui, umblînd călare pe uliţele Galdei de Jos răcnea ca un leu ...Luînd cu el grăniceri din Teiuş, căuta pe sate cu ei pe conscriptorii iobagilor să-i prindă- mărturisesc preoţii şi sătenii din Cetea. El a pornit în urmărirea şi a fiului preotului unit din Coşlar. În timp ce căuta în Ciumbrud, cei din Bucerdea Grînoasă s-au adunat mai mulţi de 70-80, i-au luat calul lăsat acolo cu fratele său şi cu soldaţii, zicînd că şi ei sînt cătane, şi pînă cînd nu li se plăteşte ceea ce au dat pentru oaste şi nu le dă înapoi calul lor pe care a plecat, nu-i dau pe al lui. Cel urmărit se refugie la Blaj, căutînd ocrotirea episcopului. Episcopul Bob şi dă o scrisoare, cu data de 29 august, spunînd că Szotyori a venit la el cu doi soldaţi, cu porunca Guvernului dată de tabla comitatului, să-l ridice. A răspuns însă că acel fecior e cleric şi se bucură de prerogativă clericală, şi-a făcut studiile la Viena, nu poate să-l extrădeze ca pe un fecior de ţăran. Îl ţine însă în detenţie până când va informa Guvernul mai pe larg despre el, mai ales că zace în pat şi scuipă sânge. Dacă şi după informaţiile date Guvernului va porunci totuşi pentru el închisoare (laică), e gata să-l extrădeze."

[19] Ideea respectivă se impune a fi demonstrată mai în detaliu, pe baza altor surse documentere.

[20] Desigur merită a fi creionată, cât mai în detaliu şi biografia clericului Vasile.

[21] Direcţia Arhivelor Naţionale, Judeţul Alba, Fond Mitropolia Română Unită Blaj, a. i., doc. 75/ 1784.

[22] Ibidem.

[23] Ibidem. Situaţia confesională a românilor din Benic merită şi ea a fi studiată independent şi aprofundată. În 1733 existau acolo 12 familii de greco-catolici, în frunte cu preotul Ioan, care avea trei feciori de crescut, pe Ioan, de 9 ani, pe Nicolae, de 5 ani şi pe Vasile, de un an şi jumătate. El era iobag fiscal al domeniului albaiulian, de loc din Galda de Jos, uns la Bucureşti şi trecut ulterior la greco-catolicism. Conscripţia din 1750 înregistra existenţa acolo a unei biserici româneşti, în care oficia un preot unit, pentru o comunitate de 250 suflete de credincioşi. Mai explicită era desigur conscripţia adminstraţiei oficiale austriece din 1760-1762, conform căreia în Benic existau 5 familii de greco-catolici, păstorite de un preot unit, dar şi 80 familii de ortodocşi, care beneficiau de serviciile a doi preoţi de aceeaşi confesiune. Biserica din sat le era concesionată acum ortodocşilor, care în mod evident erau majoritari. În 1766 se declarau ortodocşi doar 200 de suflete, 92 parte bărbătească şi 108, parte femeiască, ceea ce însemna totuşi cu ceva mai puţini decât se declaraseră în 1760-1762, dacă identificăm într-adevăr Sânbenedicul , din conscripţia amintită, cu Benicul. În 1767, preot neunit în Benic era localnicul Teodor Cara. În 1831, românii din Benic beneficiau de existenţa şi folosirea a două biserici, una a greco-catolicilor şi cealaltă a ortodocşilor. Situaţia respectivă era cu siguranţă rezultatul unor confruntări confesionale puternice, al unei rezistenţe ortodoxe îndărătnice. Situaţia confesională a localităţii amintite nu putea fi desigur liniştită, aşa cum reieşea şi din scrisoarea lui Tiron Dragoş, în pragul izbucnirii răscoalei lui Horea (Vezi Nicolae Josan, Gheorghe Fleşer, Ana Dumitran, op. cit., p 25, 55, 80, 88, 96, 105, 130 etc). Preotul Ariton nu ne este cunoscut din bibliografie.

[24] Nici problemele bisericeşti de la Vinţul de Jos nu fuseseră, nu de mult timp, prea liniştite. Deşi aparent restabilită ordinea şi acolo mai existau, cu siguranţă, tensiuni, ca în oricare comunitate partajată din punct de vedere confesional a protopopiatului amintit Trecutul confesional al Vinţului de Jos este şi el dintre cele mai interesante. Conform conscripţiei lui Inochentie Micu Klein din 1733 existau la Vinţ 99 familii de greco-catolici, păstorite de popa Toma, care era şi arhidiacon şi popa Simion, ginerele celui dintâi. Deşi arhidiacon, Toma era deja poligam (adică recăsătorit după moartea primei soţii!). Fusese hirotonit de episcopul Teofil. Ca fiu al lui Ioan Zoba din Vinţ, era şi el de condiţie nobiliară. Popa Simion fusese hirotonit în Maramureş, dar avea "litteras testimoniales" de la Ioan Inochentie Micu Klein. În 1750 se înregistrau la Vinţul de Jos 350 suflete de credincioşi greco-catolici. La data aceea funcţiona un singur preot de aceeaşi confesiune, probabil popa Simion, biserica din localitate revenindu-le tot greco-catolicilor. În 1760-1762 însă situaţia era cu totul alta. Deşi greco-catolicii deveniseră minoritari, aproape dispăruseră din localitate (mai existau 8 familii unite şi 4 preoţi de aceeaşi confesiune) veche biserică le era concesionată în continuare acestora. Ortodocşii predominau

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

Pentru dovedirea celor afirmate anterior este necesară transcrierea integrală a documentului amintit, mai întâi a părții sale originale, redactată în limba română şi cu litere chirilice şi apoi a "post scriptum"- ului său latinesc. (Vezi *Anexa*).

Şi conținutul "post scriptum"- ului scrisorii amintite este relevant pentru atmosfera generală încărcată, din preajma izbucnirii efective a răscoalei. Tiron Dragoş nu făcea altceva, la finele scrisorii sale din 25 septembrie 1784, decât să transcrie, pentru uzul episcopului, textul latinesc al unei scrisori, redactată la Sântana, în 26 august 1784, de către Antonius Maskasy[25]. Prin intermediul ei, episcopul putea afla (dacă nu aflase până atunci din altă sursă!), ce nenorocire i se întâmplase, nu de mult timp (de fapt la sfârşitul lunii iulie şi începutul lunii august), vicecomitelui Andrei Forray, eveniment care anunța efectiv, mai ales ca formă de manifestare, extrem de curajoasă, viitoarele acțiuni ale răsculaților, deşi incidentul s-a datorat nu unor țărani obişnuiți, ci unor haiduci bănățeni, cu mai vechi state de plată.

Textul relevă amănuntul că la acțiunea practică de salvare a vicecomitelui Andrei Forray, din mâinile lotrilor, a participat şi preotul greco-catolic român al "diocezei sârbeşti" arădane[26] .

Conținutul integral al "post scriptum"-ului amintit merită şi el a fi trecut în revistă cu prilejul actual, datorită mai ales a amănuntelor pe care le furnizează. El este deci, în rezumat, următorul:

Ce s-a întâmplat cu vicecomitele Forray se poate afla în detaliu din următoarea scrisoare, care cu amabilitate mi-a fost transmisă din Arad.

Noutatea pe care intenționez să ți-o comunic este aceasta.

S-a întâmplat nu cu mult timp înainte, la Săvârşin, că, pe când domnul Forray, vicecomitele comitatului Arad, împreună cu mulți oaspeți, tocmai se aşeza la masa de prânz, pe neaşteptate o mulțime de tâlhari a dat năvala în castelul acestuia şi, două sute erau cu toții aceşti țărani, i-au cerut să solicite de la împărat grațiere pentru ei.

Deşi a promis că va făptui cât mai repede acest lucru, cu toate acestea, după ce i-au alungat pe oaspeți şi au înşfăcat cu nelegiuitele lor mâini pe un atât de strălucit bărbat şi cu adevărat podoabă a comitatului Arad, purtându-l în spinări sau pe umeri, ca pe o pradă, l-au dus pe creste pustii ale munților şi în ascunzători ale fiarelor.

Acesta, chinuit de foame, sete, dezonorări, mai că nu şi-a dat duhul răstimp de aproape şapte zile, până când episcopul din Arad al sârbilor şi preotul nostru unit al aceleiaşi dioceze şi câțiva vicejuzi ai nobililor au ajuns acolo, la tâlhari, şi , după ce au jurat lotrilor că fără tăgadă vor interveni la Maiestatea Sa pentru a obține milostivire pentru ei, cu mare greutate l-au dobândit pe vicecomite[27].

Dintre ei episcopul abia a scăpat de moarte, căci trei tâlhari voiau să sloboadă plumbi în el, dacă nu i-ar fi rugat ceilalți dintre cei de față să-l cruțe[28].

Într-adevăr toți acei tâlhari au dobândit milostivirea.

Scrisoarea respectivă, transcrisă în post scriptum era localizată şi datată la Sântana, în ziua de 26 august 1784 şi semnată de Antonius Maskasy.

Valoarea specială a documentului editat în anexă se va dovedi cu siguranță, suplimentar, în viitor, prin coroborare cu alte documente edite şi inedite. Oricând interpretările aplicate unor pasaje ale sale vor putea fi reluate şi aprofundate, pentru valorificarea efectiv plenară a unei surse documentarea atât de valoroasă.

---

zdrobitor atunci, întrunind 273 de familii, care se bucurau de asistența spirituală a doi preoți de aceeaşi credință. În 1766 se întregistrau la Vurpăr, Vințul de Jos şi Sibişeni 650 credincioşi ortodocşi, dintre care 300 parte bărbătească şi 350 parte femeiască, un număr de 523 suflete locuind în Vințul propriu-zis. În 1767, preot ortodox în Vințul de Jos era Iancu Bena din Pian. Ortodocşii predominau şi în 1805, când se înregistrau la Vințul de Jos, Vurpăr şi Sibişeni, împreună cu credincioşii din comunitatea bulgară, 251 capi de familie. Biserici româneşti , aflate în uzul ortodocşilor erau 2, iar preoți de aceeaşi confesiune 3 şi anume: Ieremia Bena, hirotonit în Transilvania în 1791, Nicolae Benția, hirotonit la Arad în 1799 şi Avram Munteanu, hirotonit tot la Arad în 1804 (Vezi Nicolae Josa, Gheorghe Fleşer, Ana Dumitran, op. cit.p. 32, 52,, 76, 89, 96, 102, 112 etc)

[25] Ibidem. Cele relatate de către Antoius Maskasy diferă de faptele referitoare la acelaşi eveniment, deja prelucrate de către David Prodan, op. cit., I, p. 83.

[26] Amănunt care din datele prelucrate de către David Prodan nu reieşea.

[27] Andrei Forray fusese luat ostatic în 27 iulie 1784 şi eliberat pe la începutul lunii august acelaşi an. Rescriptul imperial de amnistiere data din 3 august 1784, dată la care vicecomitele era deja în libertate. Vezi în acest sens David Prodan, op. cit., I, p. 83.

[28] Amănunt dintre cele mai interesante, dacă el s-a petrecut în realitate. Desigur episcopul în cauză nu era altul decât episcopul ortodox al Aradului, Petru Petrovici, dar relatarea despre faptul respectiv parvine din mediul greco-catolic românesc ! Vezi în acest sens din nou David Prodan, op. cit., l. c. Episodul răpirii vicecomitelui Andrei Forray a fost relatat în detaliu, cu unele diferențe sensibile, datorate surselor documentare folosite, de către Ştefan Meteş, Lămuriri nouă privitoare la Revoluția lui Horea, Sibiu, 1933, p. 36-37: şi acest text se referă la episodul agresării episcopului ortodox la Aradului, petrecut la Dumbrăvița, în 31 iulie 1784, cu ocazia eliberării lui Andrei Forray, când, unul dintre țăranii implicați, "înfuriat, neavând nici o încredere în iertarea domnilor, trage cu puşca asupra episcopului care nu era de neamul lor". La cele petrecute lui Andrei Forray s-a referit şi Nicolae Densuşianu, op. cit., p. 227.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

ANEXA

I

Illustrissime ac Reverendissime D<omi>*ne Praesul
D<omi>ne ac Parens Gratiosissime Ob<sequi>ssime!

Multe acum deodată a-ţi scrie nu pociu , pe<n>tru multe de toate cu care sâ<n>t/ cuprins, iară mai tare nădăjduin<d> că cât mai de curun<d> înaintea/ prea luminatei feţi Mării tale aflâ<n>du-mă mai pe larg celea ce aş/ avea acum de-a-ţi scrie, cu plecată metanie ţi le voiu arăta, însă/ ce am aşăzat cu cojlăreni<i> încât e pe<n>tru Inştrucţie, des/ pre care Ce<saro-crăiasca> Tablă ades Domnulu<i> Vicarăş au scris împotriva/ mea la nedreaptă informaţiia unor desmântători pe carii/ din închisă aici copie îi vei putea cunoaşte pe cum ş<i> aşăzarea, / acelor credincioşi cu maica noastră Besearica. Şi nădăjduiesc/ însă şi pe aiurea pe u<n>de s-au fos<t> clăti<t> că-i voiu întocmi de-mi va aju/ ta Dumnezeu şi voiu avea sănătate. Ci e mulţi dintră Preoţii noştri/ nu ca să ne ajute, ce foarte neascultători să află, ş<i> să mă crezi că/ la Benic, cu lipsirea Preotulu<i> mai de n-om umbla ca cu Vi<n>ţul , că/ acel Preo<t> Ariton carele cu vicleşug au căpăta<t> Darul Preoţii, di<n> acel ceas nu l-am mai văzut, batăr pe Benic s-au fost/ Preoţi. Mulţi rămân de la soboară, ş<i> poru<n>cile ce li să vestescu/ nu le aud, şi aşa de pururea rămân neîndreptaţi, ş<i> dacă-i/ dojenesc pe<n>tru unele ca acestea, iară de canoni<t> nice pe unul/ încă n-am canoni<t>, ei să scârbesc ş<i>-mi aru<n>că cuvinte care nu/ să cuvin. Pe<n>tru care mă rog ca să te milostiveşti a-mi da/ mie Instrucţie şi lor să li să pue zăbală, ca să ştiu şi eu ş<i> /ei celea datornice supuneri; bine că eu datoria mea o ştiu/ da dacă ei totdeauna să vor împotrivi, şi a-i canoni slobod/ nu-mi va fi, ce folos e? Că mai bine îmi iaste mie a fi cu ci<n>ste în numărul clerulu<i>, decât totdeauna de-aceste cuvinte a-mi/ auzi deregătorii mele înpotri<v>nice. Ce e precum mai în su<s> mă rugaiu dee-mi-să mie şi lor Inştrucţie, ş<i> carii vom trece pes/ te aceia canonul să ni-l luom. Că întramintrănea nu e putinţă/ datoriia mea în vig a mi-o duce cum să cade, dacă datornica supunere va lipsi. Şi apoi mi să înpută toate mie./

Oameni<i> ce au venit după buţi mai multe n/ au putu<t> pune pe cară/ decât şapte, încă ş<i> acelea pe cumu-i calea acum foarte grea/ mă tem că nu ştiu cum le vor aduce, că pe aici acum u<n> dărab/ de vreme ploia nu o mai cionti<t>. Zisu-le-am adevărat să pue câte// câte opt da numai n-au plânsu săraci<i>. Aşa trămura şi ei şi noi de apă ş<i> de frig, că la noi au sosit zăpada pe vârfu<l> dialurilor şi aşe/ n-am avut ce le face. Pere pe cum de astă dată să află pe la noi îţi trimet Mării tale o sută şi 4 ş<i> mă rog/ să le iai în nume de bine, ca de la cel mai mic a Mării tale fiu credi<n>cios, ş<i> nu spoit, aceesta m-am născut, acesta voiu rămânea de-a pururea/ lângă care sărutând blagoslovitoarea dreaptă rămân al mării tale

Umilită slugă ş<i> kăplan
Tiron Dragoşi Pro<topopus>
Carlovitziensis m. p.

Bălgrad Var 25 septe<m>brie

**

P<ost> s<criptum>

Quid cum V<ice> Comite Foroi acciderit uberius ex sequenti litterar<um> mihi persripta gratiose perspicere poterit. /

Novi quid scripturus sum, hoc est, accidit non pridem in Szoborszin, ut, cum D<omi>nus Foroi, V<ice> Comes/ I<nclyti> Co<mi>t<a>tus Aradiensis cum multis hospitibus mensae iam in prandio accumberet, ex improviso*** magna/ Latronum multitudo in eius Aulam irruperit at<que> agresti hi homines in su<m>a erant ducenti, pos/ tulavere ab illo, ut pro ipsis apud Caesarem gratiam iniret< quod tametsi facturum se quantocius/ promiserit, ipsis nihilominus dispersis hospitibus suisq<ue> scelestis manibus in tam praeclarum/ virum ac Aradiensis Co<mi>t<a>tus vere ornamentum iniectis eum per

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

deserta Montium iuga atq<ue>/ ferarum**** latibula tergis humerisq<ue> praedae similem portantes adduxerunt, qui srtenis/ plus minus diebus inter famem, sitim ignominiasq<ue> cruciatus, vix non exhalavit animam, donec Ep<isco>pus Rascianor<um> Aradiensis et Noster Unitus eiusdem Dioecesis Parochus/ et nonnulli V<ice>/ Judlium illuc ad latrones accesserunt atq<ue> deposito Latronibus luramento,/ se nimirum apud suam Ma<ies>t<a>tem pro eorum impetranda gratia acturos**** affirmantes,/ V<ice> Comitem magna cum difficultate***** receperunt< inter quos vix Ep<isco>pus mortem ef<f>ugit tres sclopetos****** namq<ue> in eum emittere volebant latrones, nisi rogantibus aliis/ adstantibus ei pepercissent< latrones vero illi omnes gratia donati sunt./

Szent Annae, d<ie> 26-ta Aug<ust

Antonius Maskasy m<anu> p<ropria>

Original, *M.R.U.B.- a. i.*, dos. 75/ 1784, f 1 v-r.

- * < > Semn grafic utilizat pentru întregirea abrevierilor.
- ** În colțul din stânga, sus, al filei 1v este înscrisă nota cancelariei Episcopiei greco-catolice din Blaj: Tyron
- *** În text: inproviso
- **** În text: ferrarum
- ***** În text: dificultate
- ****** În text: sclophetos.

PRÉLIMINAIRES DE LA RÉVOLTE DE HOREA, RÉLEVÉES PAR UN RAPORT DE 25 SEPTEMBRE 1784, RÉDIGÉ PAR TIRON DRAGOŞ, L' ARCHIPRÊTRE GRÉCO-CATHOLIQUE ROUMAIN D' ALBA IULIA

Résumé

Par sa lettre de 25 septembre 1784, l' archiprêtre Tiron Dragoş présente à son évêque de Blaj la situation difficile crée dans son diocèse après l' interdiction de la conscription militaire des paysans roumains transylvains, pendant l' été de la même année.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro